

Αναλυτικές Εισηγήσεις με βάση το πρόγραμμα

Παρασκευή Σάββατο

11ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ
17/18/19/20 ΜΑΡΤΙΟΥ 2011
ΣΤΟ ΖΑΠΕΙΟ ΜΕΓΑΡΟ

Σάββατο 19 Μαρτίου 2011

Ειδική Συνεδρία 5.3

- ΒΑΣΙΛΗΣ ΣΓΟΥΤΑΣ
- ΗΛΙΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ
- ΣΩΤΗΡΗΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ
- ΓΑΡΥΦΑΛΛΙΑ ΚΑΤΣΑΒΟΥΝΙΔΟΥ
- ΦΩΤΕΙΝΗ ΜΑΡΓΑΡΙΤΗ
- ΑΛΕΞΙΟΣ ΒΑΝΔΩΡΟΣ
- ΘΟΔΩΡΗΣ ΣΔΡΟΥΛΙΑΣ
- ΕΥΑ ΑΜΠΑΖΗ

Χορηγός
Μακεδονικά Πανίδας Α.Β.Ε.Ε.

Από τα πρακτικά του 11^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου Αρχιτεκτόνων (σε ηλεκτρονική μορφή / cd), το πρόγραμμα και η πλήρης εισήγηση με τίτλο «**Προετοιμάζοντας πολίτες: Η πόλη και η αρχιτεκτονική μέσα από τα σχολικά βιβλία του Δημοτικού**».

Προετοιμάζοντας πολίτες: Η πόλη και η αρχιτεκτονική μέσα από τα σχολικά βιβλία του Δημοτικού

Γαρυφαλλιά Κατσαβουνίδου

Αρχιτέκτων Α.Π.Θ., SMArchS M.I.T., Υποψήφια Διδάκτωρ Πανεπιστημίου Θεσσαλίας
Διδάσκουσα (Π.Δ. 407) στο Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης Α.Π.Θ.

Το πώς οι πολίτες αντιμετωπίζουν τα ζητήματα της αρχιτεκτονικής και της πολεοδομίας, τι γνώσεις και κριτικές ικανότητες διαθέτουν ώστε να παίρνουν προσωπικές αποφάσεις και να συμμετέχουν σε συλλογικές διεκδικήσεις για θέματα που σχετίζονται με την παραγωγή του χώρου, είναι μια αλυσίδα θεμάτων που συνδέονται στη ρίζα τους με τη σχολική εκπαίδευση. Αναμφισβήτητα, αφού η συντριπτική πλειονότητα των πολιτών δεν σπουδάζει αρχιτεκτονική ή πολεοδομία σε πανεπιστημιακό επίπεδο, η κρατικά προσδιορισμένη υποχρεωτική εκπαίδευση που λαμβάνουν οι νέοι άνθρωποι μέσα στο σχολικό σύστημα καθορίζει σε σχεδόν απόλυτο βαθμό την προσωπική τους στάση και τις ενσυνείδητες πράξεις τους στο μέλλον σε σχέση με την αρχιτεκτονική και τον αστικό χώρο. Η γνώση και ευαισθητοποίηση περί αρχιτεκτονικής αποτελεί μέρος της κουλτούρας και η εξέταση των τρόπων μετάδοσης αυτών των ιδιοτήτων θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη το σύστημα αναπαραγωγής αξιών που είναι σε μεγάλο βαθμό το σχολικό σύστημα. Όπως γράφει ο Πιερ Μπουρντιέ, «ο σχολικός θεσμός, με τη δράση εγχάραξης γνώσεων και τη δράση επιβολής αξίας τις οποίες ασκεί, συμβάλλει (κατά ένα λιγότερο ή περισσότερο σημαντικό μέρος, ανάλογα με την αρχική διάθεση, δηλαδή ανάλογα με την τάξη καταγωγής) στη συγκρότηση της γενικής και μεταθετής διάθεσης απέναντι στη νόμιμη κουλτούρα».¹ Με την επιφύλαξη ότι η ύλη των διδακτικών βιβλίων συνδέεται ουσιαστικά με το κατά πολύ ευρύτερο θέμα του πώς καθορίζονται οι στόχοι και το περιεχόμενο της εκπαίδευσης, για τους σκοπούς αυτής της ανακοίνωσης θα περιοριστώ σε μια πραγματολογική παρουσίαση του τι διδάσκονται τα παιδιά σήμερα από τα σχολικά εγχειρίδια σχετικά με την αρχιτεκτονική και την πόλη.

Η παρουσίαση αυτή δεν είναι ιδεολογικά ουδέτερη. Ξεκινά από την πεποίθηση ότι πρέπει να υπάρχει ενσωμάτωση βασικών γνώσεων για την αρχιτεκτονική και την πόλη στην υποχρεωτική εκπαίδευση, πεποίθηση που μεταξύ άλλων πηγάζει από την εμπειρική έρευνα της γράφουσας στα πλαίσια διδακτορικής διατριβής που βρίσκεται σε εξέλιξη.² Είναι επίσης επηρεασμένη από τις πολύ ενδιαφέρουσες καταγεγραμμένες εκπαιδευτικές πρακτικές μέσα από τις οποίες τα παιδιά προσεγγίζουν την αρχιτεκτονική είτε σε γνωσιακό / εργαστηριακό επίπεδο είτε σε μια βάση συμμετοχικού σχεδιασμού. Χαρακτηριστικά είναι τα διεθνή παραδείγματα που παρουσιάστηκαν στο αφιέρωμα «Αρχιτεκτονική και παιδιά» στα πλαίσια του τελευταίου συνεδρίου της Διεθνούς Ένωσης Αρχιτεκτόνων,³ όπου και αναδείχθηκε η πολυδιάστατη έκφραση που μπορεί να πάρει η «αρχιτεκτονική για τα παιδιά»: από τη συγγραφή ενός βιβλίου για την αρχιτεκτονική και τις βασικές αρχές της για μικρούς αναγνώστες, την εμπλοκή των επαγγελματιών φορέων της αρχιτεκτονικής στη διαμόρφωση του εκπαιδευτικού πλαισίου, μέχρι το σχεδιασμό και την πραγματοποίηση διαδραστικών εργαστηρίων για τα παιδιά (όπως το φτιάξιμο μιας τέντας από πανί ή τη δημιουργία μιας «πόλης» από τη σύνθεση τυποποιημένων κύβων). Ειδικά στην περίπτωση των εργαστηρίων που βασίζονται στην απευθείας εμπειρία και δράση (“hands-on” experience), αποδεικνύεται η έλξη που ασκεί στα παιδιά η ενασχόληση με τον κτισμένο χώρο και η σωματική κατανόηση της κλίμακας και της λογικής της κατασκευής. Τη δεκτικότητα των παιδιών στην αρχιτεκτονική εκπαίδευση αναδεικνύει εξάλλου το εξαιρετικά επιτυχές πείραμα της Φινλανδίας,⁴ όπου η αρχιτεκτονική ενσωματώθηκε στην καλλιτεχνική εκπαίδευση από το 1993, ενώ από το 2006 διδάσκεται πλέον ως ξεχωριστό μάθημα στα δημοτικά σχολεία. Η

διδασκαλία υποστηρίζεται πολλαπλά, με τη συστηματική επιμόρφωση των δασκάλων, μέσα από διαδικτυακούς τόπους και βιβλία που παρέχουν γνώσεις, ιδέες για δραστηριότητες, οδηγίες και πληροφοριακό υλικό, αλλά και από την εμπλοκή ιδρυμάτων όπως το Μουσείο Αρχιτεκτονικής Άλβαρ Άαλτο και τη Σχολή Αρχιτεκτονικής για παιδιά και εφήβους στη σύνθεση και πραγματοποίηση του αναλυτικού προγράμματος. Το υψηλό επίπεδο της παρεχόμενης παιδείας εκπορεύεται αλλά και αναπαράγει την παιδεία και κουλτούρα περί αρχιτεκτονικής που χαρακτηρίζει τη Φινλανδία.

Στα ελληνικά σχολεία η αρχιτεκτονική δεν είναι φυσικά ξεχωριστό γνωστικό αντικείμενο. Μια γενική επισκόπηση του τι διδάσκεται σύμφωνα με το αναλυτικό πρόγραμμα της υποχρεωτικής εκπαίδευσης (δηλ. στο Δημοτικό και στο Γυμνάσιο) μάς δείχνει ότι, κατά ένα παράδοξο τρόπο που αν μη τι άλλο αποδεικνύει την ανυπαρξία συνολικού σχεδιασμού του σχολικού συστήματος – τουλάχιστον όσον αφορά αυτό το αντικείμενο –, η όποια επαφή των παιδιών με την αρχιτεκτονική και τα θέματα του αστικού χώρου *μειώνεται* όσο τα παιδιά μεγαλώνουν. Με έκπληξη διαπιστώνει κανείς ότι στο μάθημα της «Μελέτης Περιβάλλοντος», στην πρώτη τάξη οι αναφορές στο κτισμένο περιβάλλον είναι σημαντικά περισσότερες απ' ό,τι στην τέταρτη, ενώ στην πέμπτη και την έκτη τάξη, όπου θα ήταν αναμενόμενο το μάθημα να υπάρχει και μάλιστα ενισχυμένο (γιατί, όχι μόνο τα παιδιά σε αυτές τις τάξεις είναι περισσότερο αναπτυσσόμενα νοητικά, αλλά, όπως θα αναφερθούμε και παρακάτω, έχουν αρχίσει να αποκτούν ανεξαρτησία και εξερευνούν το περιβάλλον στο οποίο κατοικούν, αποκτώντας εμπειρικές γνώσεις για τη δομή και τη μορφή του), απουσιάζει εντελώς. Μια άλλη σημαντική παρατήρηση είναι ότι η αρχιτεκτονική δεν περιλαμβάνεται ούτε ως υποκατηγορία στο ευρύ μάθημα των «τεχνικών», δηλ. της καλλιτεχνικής αγωγής. Από την αναλυτική ύλη των μαθημάτων του Γυμνασίου, στη συνέχεια, συμπεραίνει κανείς ότι στο μάθημα της Τεχνολογίας παρέχονται κάποιες γνώσεις που αφορούν καθαρά το κατασκευαστικό μέρος της παραγωγής των κτηρίων, και επίσης στο μάθημα της Οικιακής Οικονομίας (!) γίνονται αναφορές στη λειτουργικότητα και αισθητική του εσωτερικού της κατοικίας. Κοντολογίς, η επισκόπηση της παρεχόμενης από την επίσημη εκπαίδευση παιδείας για την αρχιτεκτονική δείχνει ότι στη χώρα μας είμαστε ακόμη σε εμβρυακό στάδιο, πολύ μακριά από τα πρότυπα των σκανδιναβικών χωρών και πολλών άλλων κρατών...

Το συγγενέστερο στις επιστήμες του χώρου μάθημα στα ελληνικά σχολεία είναι επομένως η Μελέτη Περιβάλλοντος. Μέσα από την αποδελτίωση των τεσσάρων – ισάριθμων με τις τάξεις – βιβλίων του μαθήματος και συγκεκριμένα των κεφαλαίων που σχετίζονται με το κτισμένο περιβάλλον, θα αποτολμήσω μια σκιαγράφιση των γνώσεων, απόψεων και πεποιθήσεων που μεταφέρονται σχετικά με την αρχιτεκτονική και την πολεοδομία. Στην εξέταση αυτή το περιεχόμενο (οι πραγματολογικές γνώσεις και τα θέματα που τίθενται προς συζήτηση) και ο τρόπος παρουσίασης (η επιλογή των ένθετων εικόνων, η μορφή και η αισθητική της εικονογράφησης που έγινε ειδικά για το βιβλίο) θεωρούνται στοιχεία αλληλοσυμπληρούμενα. Αυτό ισχύει κατεξοχήν στην πρώτη τάξη, καθώς τα παιδιά δεν έχουν ακόμη την ικανότητα ανάγνωσης· η σημασία επομένως του οπτικού υλικού είναι μεγεθυμένη.

Στο βιβλίο της Α΄ τάξης, λοιπόν, και συγκεκριμένα στην ενότητα «ο τόπος μας», παρουσιάζεται το «σπίτι» και η «γειτονιά». Η αναφορά στην κατοικία έχει έκταση ενός δισέλιδου, όπου η έμφαση είναι στις δραστηριότητες που συμβαίνουν σε κάθε χώρο (η πράξη του φαγητού στην κουζίνα, το πλύσιμο στο μπάνιο, κ.λπ.), και στον εξοπλισμό του κάθε χώρου. Ζητείται από τα παιδιά ως άσκηση, με το πρόσχημα μιας μετακόμισης, να δείξουν σε ποιο χώρο ταιριάζουν τα διάφορα έπιπλα, σε ένα ιδεογραμματικό αξονομετρικό του «σπιτιού». Η απουσία φωτογραφιών και η υποκατάστασή τους με απλοποιητικά σκίτσα (το εσωτερικό του σπιτιού είναι ένα ιδεογραμματικό αξονομετρικό, ένα τετράγωνο χωρισμένο στα τέσσερα, ενώ το

εξωτερικό του έχει την όψη ενός διώροφου σπιτιού με στέγη), δεν συμβάλλουν σε μια αναπαράσταση που να είναι κοντά στις προεικόνες που έχει το παιδί και στις εμπειρίες του, αλλά και ούτε σε μια σαφή κατανόηση του τι είναι κατοικία: δηλ. το κέλυφος που στεγάζει αυτές τις δραστηριότητες και φιλοξενεί τον εξοπλισμό του νοικοκυριού. Η παρουσίαση του θέματος της «γειτονιάς» γίνεται επίσης με σκίτσα, «νοσταλγικά» θα έλεγε κανείς, που δείχνουν τους γείτονες να στήνουν κουβέντα από τα μπαλκόνια, τους άντρες να παίζουν τάβλι έξω από το καφενείο κλπ. Η μάλλον συγκεχυμένη παρουσίαση για τον τόπο κατοικίας συνεχίζεται και εδώ: η έμφαση είναι και πάλι στους «ανθρώπους» της γειτονιάς και στις σχέσεις τους. Υπάρχει εδώ μια φωτογραφία από αληθινή γειτονιά, αλλά είναι από τα Αναφιώτικα – και πάλι νοσταλγικά τα κίνητρα της επιλογής, αν σκεφτούμε πόσο διαφορετική είναι αυτή η εικόνα από το αστικό περιβάλλον της σύγχρονης μικρής και μεγάλης πόλης όπου μεγαλώνουν σήμερα τα παιδιά. Είναι πάντως ενδιαφέρουσες οι τρεις δραστηριότητες που προτείνονται στα παιδιά: να περιγράψουν τι βλέπουν από το παράθυρο του δωματίου τους (και πάλι όμως, ο ζωγραφικός πίνακας «Κοπέλα στο παράθυρο» του Γ. Άβλιχου δε βοηθάει στην οπτικοποίηση από τα παιδιά του θέματος), να περιηγηθούν στη γειτονιά του σχολείου για να ανακαλύψουν μέρη που να ταυτίζονται με αυτά που τους δίνονται σε σκίτσο (τα σκίτσα απεικονίζουν μια παιδική χαρά, ένα χαλασμένο αυτοκίνητο, μια υπαίθρια παράσταση, μια ράμπα αναπήρων – δεν είναι προφανής η λογική της άσκησης αυτής...), και τέλος να μιλήσουν για ένα πρόβλημα της γειτονιάς και να το αναφέρουν στο Δήμαρχο. Η τελική εργασία της ενότητας είναι να «φτιάξουν μηνύματα για μια καλύτερη ζωή στο περιβάλλον της γειτονιάς».

Στις επομένους τάξεις, οι αναφορές στο περιβάλλον της πόλης μειώνονται σταθερά σε σχέση με την πρώτη τάξη. Στο βιβλίο της Β΄ Δημοτικού το θέμα της «συνοικίας» παρουσιάζεται με βάση πανοραμικές εικόνες τμημάτων πόλης. Τονίζονται οι διαφορές πολυκατοικία-μονοκατοικία και πόλη-χωριό, καθώς και η λειτουργική διαφοροποίηση των κτηρίων. Παρεμβάλλονται όμως δύο δισέλιδα αφιερωμένα στην εκκλησία και στο ταχυδρομείο της γειτονιάς, θέματα που διακόπτουν τη ροή της ενότητας. Στη συνέχεια, προτείνεται στα παιδιά η δραστηριότητα «ανακαλύπτω το πράσινο στη γειτονιά», και επίσης δίνεται η φωτογραφία μιας κακοσυντηρημένης παιδικής χαράς, ζητώντας από τα παιδιά να σχεδιάσουν πώς τη φαντάζονται ανακαινισμένη.

Στο βιβλίο της Γ΄ Δημοτικού, το κεφάλαιο με τον τίτλο «τόπος-χώρος-σχέσεις» μάς προϊδεάζει για μια αναφορά στα θέματα της πόλης και του κτισμένου χώρου. Όμως, στο βιβλίο ο «τόπος» δεν είναι η περιοχή κατοικίας αλλά οι γεωγραφικοί τόποι, τα χαρακτηριστικά και οι διαφορές τους. Σημαντικό είναι ότι τα παιδιά εισάγονται στην έννοια του χάρτη ως οριζόντια προβολή, αλλά δεν εξηγείται με σαφήνεια το τι μπορούν να αναπαριστούν οι χάρτες, πώς διαφοροποιούνται ανάλογα με την κλίμακα απεικόνισης κλπ. Αν και δίνεται το παράδειγμα που πώς βλέπουμε μια παιδική χαρά από ψηλά, δεν περιλαμβάνονται σχέδια που να αφορούν την κλίμακα του αστικού ιστού, και το υπόλοιπο της ενότητας αφιερώνεται στους γεωγραφικούς χάρτες.

Στο εγχειρίδιο της Δ΄ Δημοτικού, δεν αφιερώνεται ειδικό κεφάλαιο στο θέμα και οι αναφορές στην πόλη και την αρχιτεκτονική είναι ακόμη λιγότερες σε σχέση με τις μικρότερες τάξεις. Μια επιγραμματική αναφορά βρίσκουμε στο κεφάλαιο για τον «πολιτισμό», όπου η αρχιτεκτονική συγκαταλέγεται στις τέχνες και γίνεται παράθεση φωτογραφιών από ιστορικά μνημεία. Στο κεφάλαιο «ο τόπος μας: ο τρόπος ζωής άλλοτε και τώρα», χωρίς να δίνονται βασικές γνώσεις ή πληροφορίες, τίθενται ερωτήματα για την αρχιτεκτονική του χθες και του σήμερα («Πώς χτίζονται τα σπίτια του τόπου μας σήμερα; Πώς είναι οι στέγες, τα μπαλκόνια, τα παράθυρα; Γιατί άραγε χτίζονται μ' αυτόν τον τρόπο;»). Αναρωτιέται κανείς με βάση ποιο γνωστικό υπόβαθρο τα παιδιά θα απαντήσουν αυτά τα ερωτήματα. Στην επόμενη σελίδα, με βάση ένα απλοποιημένο προοπτικό σκαρίφημα μιας πόλης από ψηλά, προτείνονται δραστηριότητες «ανακάλυψης της ιστορίας του τόπου» (εννοώντας το αστικό

περιβάλλον όπου ζουν τα παιδιά), δραστηριότητες όμως που δεν έχουν σαφήνεια ως προς τους διδακτικούς στόχους: μεταξύ άλλων, τα παιδιά παροτρύνονται να βρουν την καταγωγή του ονόματος μιας πλατείας και διάφορων δρόμων της γειτονιάς τους(!). Είναι παράδοση η επιλογή αυτή, αν σκεφτούμε πόσο μικρή σχέση έχει αυτή η ονοματοδοσία με την ιστορία ενός τόπου, και πόσο πιο αποκαλυπτική θα ήταν π.χ. μια περιήγηση στην πόλη και ανάγνωση των ιχνών της ιστορίας στα κτήρια και τους δημόσιους χώρους της.

Στις λίγες σελίδες που αφιερώνονται στο κτισμένο περιβάλλον στα βιβλία της «Μελέτης περιβάλλοντος», η οργάνωση και παρουσίαση της σχετικής πληροφορίας είναι αποσπασματική και χωρίς την απαραίτητη συνοχή και ιεράρχηση. Λείπει από τα σχολικά εγχειρίδια η σαφήνεια ως προς την ορολογία: η διάκριση ανάμεσα στη μορφή και τη λειτουργία των κτηρίων, η διαφοροποίηση ιδιωτικού και δημόσιου χώρου, η έννοια της κλίμακας, η έννοια των μορφών αναπαράστασης του χώρου, ενώ και η εικονογράφηση είναι ανεπαρκής και απλοποιητική. Τόσο η φθίνουσα σε περιεχόμενο διδακτική ύλη όσο και η διακοπή της όποιας διδασκαλίας μετά την τέταρτη τάξη, αντιτίθεται μάλιστα στις παιδαγωγικές αντιλήψεις που θεωρούν τη μέση παιδική ηλικία (8 έως 12 χρόνων) ως την πιο κατάλληλη για την ανάπτυξη γνώσεων και δεξιοτήτων στα παιδιά που σχετίζονται με την παραγωγή του χώρου, αφού σε αυτή την ηλικία «αυξάνει και το ενδιαφέρον για το περιβάλλον τους αλλά και η ικανότητά τους να ερμηνεύουν το φυσικό και τον κοινωνικό κόσμο».⁵ Πράγματι είναι η ηλικία που τα παιδιά έχουν μεγαλύτερη ακτίνα ανεξάρτητης κίνησης, διάθεση για εξερεύνηση του ευρύτερου περιβάλλοντος, ικανότητα για παρατήρηση και συνδυαστική σκέψη. Ο αστικός χώρος της μικρής ή της μεγάλης πόλης θα μπορούσε να συνδεθεί με την περιβαλλοντική εκπαίδευση, αρκεί αυτή να αποχωριζόταν από το φυσιολατρικό προσανατολισμό που φαίνεται να έχει. Η έμφαση στο φυσικό περιβάλλον διαπερνά επίσης τα προγράμματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης που οργανώνονται στα σχολεία. Όπως γράφει η Ίριδα Τσεβρένη, «η περιβαλλοντική εκπαίδευση [λειτουργεί] στο σχολείο ως μια ακόμη αφορμή για την αποταμίευση γνώσεων, με σκοπό τη διαμόρφωση περιβαλλοντικής συμπεριφοράς, βασισμένης σε ένα ρηχό περιβαλλοντισμό. [...] Η επικράτηση του περιβαλλοντισμού, όπου η έμφαση δίνεται στο να αποκτήσουν οι μαθητές γνώση για τη σοβαρότητα και το εύρος των περιβαλλοντικών προβλημάτων, δεν δίνει στους μαθητές τη δυνατότητα να διερευνήσουν τις κοινωνικές παραμέτρους και τις ρίζες των προβλημάτων αυτών και να προβούν σε δράσεις τόσο σε ατομικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο».⁶

Στα σχολικά εγχειρίδια η συνεχής παρεμβολή ζητημάτων σχετιζόμενων με το «πράσινο», τη φύση, ακόμη και όταν το κύριο θέμα είναι η πόλη, και η συγκεχυμένη, ασαφής, αποσπασματική διδασκαλία για το κτισμένο περιβάλλον, εμπερικλείουν τελικά μια πεσιμιστική άποψη για την πόλη, μια άρνηση της αστικότητας, μια προκατάληψη για τον αστικό χώρο που τον τοποθετεί στον αντίποδα της «φύσης», η οποία εμφανώς στα βιβλία αξιολογείται ως πολύ σημαντικότερη. Η απαξίωση για την πόλη και τα επιστημονικά πεδία που σχετίζονται με αυτήν καθρεφτίζει ίσως μια αντίστοιχη που διαπερνά όλη την ελληνική κοινωνία. Και όμως, τα παιδιά στη μεγάλη πλειονότητά τους ζουν (και θα ζουν) σε αστικά περιβάλλοντα. Απέναντι σε αυτή την πραγματικότητα, ο διχασμός ανάμεσα στην αναγκαστική, άσχημη ζωή στην «απάνθρωπη» πόλη και στο ουτοπικό ιδανικό της επιστροφής σε μια «φυσική» ζωή, καθιστά ανέφικτη κάθε αλλαγή νοοτροπίας για την αστική ζωή. Η άγνοια και στέρση παιδείας σχετικά με τα επιστημονικά πεδία της αρχιτεκτονικής και της πολεοδομίας δυστυχώς ταιριάζει απόλυτα με αυτή τη στασιμότητα.

Συμπερασματικά, η με δειλά βήματα ενσωμάτωση πληροφοριών και μαθημάτων για τον κτισμένο χώρο, σε επίπεδο κτηρίου και σε αστική κλίμακα, που επιχειρείται στις τέσσερις πρώτες τάξεις του σχολείου, χαρακτηρίζεται από μια προχειρότητα στη σύλληψη και την εφαρμογή της. Σημαντικά βήματα θα ήταν η συμβολή αρχιτεκτόνων

στη συγγραφή των σχετικών κεφαλαίων στα διδακτικά βιβλία, η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, αλλά και η εμπλοκή αρχιτεκτόνων στη διοργάνωση εργαστηρίων μέσα και έξω από το σχολικό περιβάλλον.

---

¹ Πιερ Μπουρντιέ, *Η διάκριση: Κοινωνική κριτική της καλαισθητικής κρίσης*, Πατάκης, Αθήνα 2009, σ. 65.

² Η διδακτορική διατριβή με τίτλο «Το κτισμένο περιβάλλον, το παιχνίδι και η ανάπτυξη του παιδιού στην ελληνική πόλη» εκπονείται στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας και επιχορηγείται από την πράξη «Ηράκλειτος II», πράξη που υλοποιείται στο πλαίσιο του επιχειρησιακού προγράμματος του Υπουργείου Παιδείας «Εκπαίδευση και διά βίου μάθηση», με τη συγχρηματοδότηση του ΕΚΤ.

³ Η ειδική συνεδρία με θέμα «Μεταδίδοντας την αρχιτεκτονική στα παιδιά: τα παιδιά μας θα κατασκευάσουν το μέλλον» διοργανώθηκε από την ομάδα εργασίας «Αρχιτεκτονική και παιδιά» της UIA και πραγματοποιήθηκε την 1^η Ιουλίου 2008 στα πλαίσια του Διεθνούς Συνεδρίου Αρχιτεκτονικής στο Τορίνο, Ιταλία .

⁴ Για μια επισκόπηση της αρχιτεκτονικής εκπαίδευσης για παιδιά που προσφέρεται στη Φινλανδία, βλ. Pihla Meskanen, "Architecture Education in Finland", διαθέσιμο στην ιστοσελίδα του Επιμελητηρίου Αρχιτεκτόνων της Τουρκίας, http://www.mo.org.tr/UIKDocs/SAFA_Meskanen.pdf

⁵ M. Jones & C. Cunningham, "The Expanding Worlds of Middle Childhood," στο E. Teather (Επιμ.), *Embodied Geographies; Spaces, Bodies, and Rites of Passage*, Routledge, London & New York 1999, σσ. 27-41.

⁶ Ίριδα Τσεβρένη, *Η πόλη μέσα από τα μάτια των παιδιών: Προσεγγίζοντας το συμμετοχικό σχεδιασμό του χώρου μέσα από μία εναλλακτική θεώρηση της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης*, Διδακτορική Διατριβή Ε.Μ.Π., Αθήνα 2008, σσ. 137-138.